

МОБІЛЬНІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті розглянуто теоретичний аспект мобільності як компоненту професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання. Визначено та уточнено сутність понять "професійна компетентність", "мобільність", "професійна мобільність". Розкрито зміст професійної мобільності майбутніх педагогів професійного навчання. Проблема формування професійної мобільності майбутніх педагогів професійного навчання розглянута з позиції компетентнісного підходу.

Ключові слова: педагог професійного навчання, професійна компетентність, мобільність, професійна мобільність.

В статье рассмотрен теоретический аспект мобильности как компонента профессиональной компетентности будущих педагогов профессионального обучения. Определено и уточнено содержание понятий "профессиональная компетентность", "мобильность", "профессиональная мобильность". Раскрыто содержание профессиональной мобильности будущих педагогов профессионального обучения. Проблема формирования профессиональной мобильности будущих педагогов профессионального обучения рассмотрена с позиции компетентностного подхода.

Ключевые слова: педагог профессионального обучения, профессиональная компетентность, мобильность, профессиональная мобильность.

The article describes the theoretical aspect of mobility as a component of professional competence of future vocational training teachers. The concepts "professional competence", "mobility", "professional mobility" are identified and clarified. The subject of professional mobility of future vocational training teachers is found out. The problem of professional mobility of future vocational training teachers development is considered from the point of competence approach.

Keywords: vocational training teacher, professional competence, mobility,

professional mobility.

Мета: обґрунтувати необхідність формування мобільності майбутніх педагогів професійного навчання з позиції компетентнісного підходу.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Модернізація змісту освіти пов'язана з оптимізацією засобів і технологій організації освітнього процесу. Реалізація принципів Болонської декларації в Україні (утворення єдиного ринку праці вищої кваліфікації в Європі, забезпечення якісного освітнього рівня фахівців і відповідності їх підготовки умовам міжнародного ринку праці) актуалізувала проблему формування компетентних, конкурентоздатних на ринку праці працівників із широкою професійною кваліфікацією. "Суспільство знань вимагає креативності, глобальної компетентності і мобільності, критичності та нестандартності як від випускників сучасних шкіл, так і від учителів, які мають володіти широким спектром педагогічних стратегій (стратегій навчання), що забезпечують максимальне поліпшення учнівських досягнень" [10, 15]. Це положення, викладене в "Педагогічній конституції Європи", стосується й педагога професійної школи, адже сучасний освітній простір потребує розвитку професійної компетентності фахівців, їх конкурентоздатності й мобільності, а це, своєю чергою, вимагає суттєвих змін у змісті професійної підготовки майбутнього педагога професійного навчання.

Відповідно до основних концептуальних положень розвитку інженерно-педагогічної освіти (розроблених авторським колективом науковців на чолі з О. Коваленко), потребує першочергової уваги ціла низка проблем, для вирішення яких необхідно розв'язати такі завдання: створення й упровадження механізмів системного вивчення змін, тенденцій на ринку праці, своєчасне визначення перспективних кваліфікацій; упровадження в навчальний процес нових прогресивних методів навчання та нових технологій підготовки кваліфікованих робітників; упровадження підприємницького підходу до професійного навчання; формування в молоді знань і навичок поведінки в новому економічному середовищі; демократизація та децентралізація управління професійно-технічною освітою; розвиток стратегії безперервності професійно-технічної освіти й навчання протягом усього життя [4, 14].

Звичайно, не можна не погодитись із висновком науковців. Але виконання зазначених вимог значною мірою визначається й рівнем професійної компетентності науково-педагогічних кадрів.

Посилення уваги науковців до проблеми компетентності педагога професійного навчання зумовлюється потребами модернізації підготовки кваліфікованих робітників. Так, у "Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні" (2004) обґрунтовано положення щодо педагогічної та професійної майстерності, професійної культури, а також професійних, особистісних та індивідуально-психологічних якостей педагогів професійного навчання. Усе це передбачає їх комплексну особистісну, професійну й психологічну готовність до оволодіння сучасними інноваційними методиками і технологіями сучасного виробництва та професійної підготовки майбутніх фахівців, здатність творчо їх застосувати й упроваджувати в навчально-виробничий процес закладів профтехосвіти.

Розв'язання цих завдань суттєво залежить від загального рівня професійно-педагогічної підготовленості та рівня сформованості професійної компетентності педагога професійного навчання.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Аналіз сучасних дослідницьких підходів до змісту поняття "професійна компетентність педагога професійного навчання" показав, що ця проблема нині активно вивчається вітчизняними й зарубіжними науковцями, якікладають у його трактування різний зміст.

Професійна компетентність педагога, на думку І. Зязюна, пов'язана з формуванням професійних знань на всіх рівнях – методологічному, теоретичному, методичному, технологічному – і розглядається як знання предмета ("олюднення" знань, особистий погляд на світ), методики його викладання, пе-

дагогіки та психології. Науковець підкреслює, що не саме по собі знання предмета стає стрижнем педагогічної компетентності, а особиста оцінка й розуміння проблеми, роздумів, критичний погляд на явища та ситуації [3, 41].

М. Кухарев професійну компетентність педагога розглядає як "високий рівень його підготовленості, зумовлений знанням стратегії продуктивної педагогічної діяльності, взаємодіючих у ній структурних компонентів і критеріїв для вимірювання ступеню її продуктивності" [7, 42]. У це поняття науковець вкладає знання та досвід педагога, здатного прогнозувати можливі результати, діагностувати їх, аналізувати педагогічну ситуацію та моделювати більш ефективну систему дій на шляху досягнення результатів, обґрунтовувати й корегувати власну діяльність.

Професійну компетентність Н. Кузьміна розглядає з позиції взаємозв'язку виконання педагогом певної діяльності та сформованості в нього таких якісних характеристик, як інформованість, авторитетність, організованість, що дають можливість продуктивно розв'язувати навчально-виховні завдання, спрямовані на формування особистості учня [6].

У дослідженні А. Смятських і Т. Туркіної професійна компетентність педагога розглядається як характеристика теоретичної та практичної підготовки фахівця до здійснення педагогічної діяльності, що представлена сукупністю загальнопедагогічної, спеціальної, технологічної, комунікативної і рефлексивної компетенцій і виявляється в здатності самостійно, відповідально, ефективно виконувати певні трудові функції [8, 10].

На думку відомих російських учених (В. Сластьоніна, І. Ісаєва, А. Міщенка, Є. Шиянова), поняття "професійна компетентність педагога" відображає сукупність його теоретичної й практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності, а структура поняття розкривається через педагогічні вміння, які об'єднуються в такі чотири групи: втілювати зміст об'єктивного педагогічного процесу в конкретні педагогічні завдання; будувати й приводити в дію логічно завершену педагогічну систему; виокремлювати й налагоджувати взаємозв'язки між компонентами та чинниками педагогічного процесу, приводити їх у дію; враховувати й оцінювати результати педагогічної діяльності.

Отже, професійна компетентність педагога безпосередньо пов'язана з його професійно важливими якостями, проявляється в діяльності й зумовлена кон-

кретними обставинами та ситуаціями, професійно важливими особистісними якостями. Вона не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації в конкретній діяльності.

Українські науковці О. Коваленко, Н. Брюханова, О. Мельниченко стверджують, що професійна компетентність педагога професійного навчання вказує на те, що людина з високим ступенем гнучкості умінь і глибоким розумінням сутності відповідних процесів та явищ дійсності володіє окремими групами досвідних надбань стосовно тих чи тих напрямів здійснення професійної педагогічної діяльності [5, 144].

Водночас педагогу професійного навчання, як суб'єкту педагогічної діяльності, мають бути притаманні такі особистісні властивості: спрямованість (соціально-орієнтовані мотиви, діяльно-орієнтовані мотиви, мотиви, звернені на суміжні предметні галузі й ін.); ставлення до зовнішнього світу, до людей, до діяльності; ставлення до себе, особливості саморегуляції; креативність, її особливості, прояви; інтелектуальні риси індивідуальності; оперативні риси індивідуальності (умілість, готовність до дій, виконавські здібності); емоційність; емотивність; особливості усвідомлення близькості своєї професії з іншими; уявлення про здатності особистісних якостей, очікуваних від професіонала; усвідомлення того, які якості певна професія розвиває, а які пригнічує; уявлення про своє місце в професійній спільноті.

Варто погодитись із думкою Е. Зеєра, що важливим етапом професіоналізації педагога професійного навчання з огляду на компетентнісний підхід в освіті є його професійне становлення, і наголосити, що професійне становлення педагога є першочерговим завданням для розвитку суспільства в цілому, як і його професійні знання, є ціннісним капіталом суспільства. Викладач здатний формувати в учнів, студентів лише ті ціннісні орієнтації, які притаманні йому самому. Як свідчить практика, професійне становлення педагога охоплює тривалий період життя: від початку формування професійних намірів до професійної майстерності. Щоб бути майстром, треба володіти особистісною професійною неповторністю й унікальністю, своїм стилем діяльності, концептуальністю професійного мислення. Але для цього в педагога мають бути сформовані компоненти (складники) професійної компетентності.

Виокремлення не вирішених раніше

частин проблеми. У останніх публікаціях з проблеми дослідження знаходимо науково-обґрунтований опис ціннісно-мотиваційного, когнітивного, операційно-діяльнісного, рефлексивного та творчого компонентів професійної компетентності педагога професійного навчання, проте характеристики професійно важливих якостей не надано стільки уваги.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у розкритті сутності компонента професійної компетентності педагога професійного навчання – професійно важливої якості "мобільність".

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Професійно важливі якості – це індивідуальні якості педагога професійного навчання, що впливають на ефективність і успішність професійно-педагогічної діяльності.

Варто наголосити, що під професійно важливими якостями Е. Зеєр розуміє індивідуальні якості суб'єкта діяльності, які впливають на ефективність діяльності й успішність оволодіння нею [1; 2].

Професійно важливі якості діляться на дві категорії. До першої відносять ті, які мають безпосередній зв'язок з певною діяльністю; їх називають провідними професійно важливими якостями. Другу категорію становлять якості, які займають важливе місце в будь-якій системі якостей; їх називають базовими. Власне, саме вони створюють структуру здійснюваної діяльності. Отже, професійно важливі якості в різні моменти часу можуть бути провідними або базовими.

Як видається, педагогу професійного навчання мають бути притаманні такі професійно важливі якості: любов до учнів, альтруїзм (напрямок поведінки і діяльності людини, який ставить інтереси іншої людини або загальне благо вище від особистих інтересів; зазвичай використовується для визначення властивості приносити свою вигоду в жертву заради загального блага), емпатія (здатність педагога професійного навчання перейматися почуттями й переживаннями іншої особи, реалізовувати свою потребу в безкорисливому створенні сприятливих умов для позитивного емоційного стану та життєдіяльності особи, що потребує підтримки), творчість (діяльність педагога професійного навчання, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей – нових наукових відкриттів, інженерно-технологічних, педагогічних, управлі-

нських чи інших інновацій тощо), комунікативність (сукупність істотних, відносно стійких властивостей особистості, що сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації).

З-поміж якостей особистості, необхідних для успішної професійно-педагогічної діяльності майбутнього педагога професійного навчання в умовах сучасного ринку праці, варто виокремити таку базову професійно важливу якість, як мобільність.

У професійній педагогіці мобільність розглядається у таких вимірах: соціально-економічному – як готовність і здатність адаптуватися до змін на ринку праці; професіологічному – достатньо швидко і успішно опанувати нову техніку, нові технології в межах однієї професії, статусні переміщення в просторі професійної ієрархії, а також за необхідності оволодівати суміжними та новими професіями; педагогічної інноватики – як діяльність щодо створення, опанування та використання освітніх інновацій.

Сьогодні проблеми формування професійної мобільності розглядаються багатьма дослідниками з позиції компетентнісного підходу. На їх думку, основою формування професійної мобільності майбутніх фахівців повинні бути професійні компетентції, які мають широкий радіус дії і дозволяють виходити за межі однієї групи професій, професійно та психологічно готувати фахівця до освоєння нових професій, забезпечують готовність до інновацій у професійній діяльності (Е. Зеєр, Д. Мартенс, А. Шелтон) [1].

Так, мобільність педагога професійного навчання, на думку Л. Сушенцевої, передбачає володіння ним відповідними компетенціями, що уможливають гнучкість, швидко орієнтацію в професії, конкурентоздатність на ринку праці, готовність до підвищення кваліфікації, перекваліфікації, самоосвіти [9, 158].

Слід погодитися з думкою науковця про те, що мобільність виявляється в професійно-педагогічній діяльності та забезпечує самовизначення й самореалізацію в житті і праці на основі сформованості ключових компетенцій та базових професійних (ключових) кваліфікацій, а також у прагненні особистості змінити не тільки себе, а й професійне поле та життєве середовище.

У своєю чергу, професійна мобільність визначається як здатність педагога професійного навчання реалі-

зовувати свою потребу в певному виді діяльності, яка відповідає нахилам та здібностям; здатність переходити з одного рівня професійної діяльності до іншого, розширюючи і поглиблюючи її характер; здатність проявляти свою професійну компетентність.

Мобільність педагога професійного навчання представлена:

- властивостями і якостями особистості (відкритість, довіра до людей і до себе, гнучкість, оперативність, локалізація контролю, толерантність);
- уміннями (рефлексії, саморегуляції, самовизначення, цілепокладання, проектування й управління);
- здібностями (бачити та розуміти сутність змін в соціумі, бачити варіативність і альтернативність розвитку педагогічної ситуації, конструктивно, продуктивно мислити, проектувати необхідні зміни в мікросоціумі, групі, вирішувати проблеми, адаптуватися до змін).

Проте власна педагогічна практика підготовки педагогів професійного навчання дозволяє зробити висновок, що серед структурних компонентів мобільності педагога професійного навчання важливого значення набувають: готовність до самоосвіти, установка на самоактуалізацію, оптимістичне сприйняття дійсності, наполегливість у досягненні мети, креативність, критичне мислення.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Зазначимо, що мобільність педагогів професійного навчання як компонент їх професійної компетентності – це властивість особистості, яка сприяє швидкому реагуванню на ситуацію ускладнення і актуалізує всі потенційні можливості суб'єктної активності педагога професійного навчання під час вибору варіантів і способів розв'язання професійно-педагогічних задач та прогнозування професійної самореалізації. Подальшого дослідження потребує структурно-функціональний аналіз професійної мобільності педагогів професійного навчання, який дозволить виявити її основні характеристики, методики діагностики та технології її розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеєр Э. Ф. Профессиональная мобильность – интегральное качество субъекта инновационной деятельности / Зеєр Э. Ф., Морозова С. А., Сыманюк Э. Э. // Педагогическое образование в

России. – 2011. – № 5. – С. 90–97.

2. Зеєр Э. Ф. Психология профессионального образования / Эвальд Фридрихович Зеєр. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Модек, 2003. – 480 с.

3. Зязюн І. Особистісно-авторське відтворення вчителем досвіду педагогічної майстерності і його діагностика / І. Зязюн // Професійно-технічна освіта. – 2007. – № 1. – С. 9–11.

4. Коваленко О. Е. Основные концептуальные положения развития инженерно-педагогической освіти / О. Е. Коваленко, С. Ф. Артюх, В. І. Лобунець, М. К. Резніченко, А. П. Тарасюк // Проблемы инженерно-педагогической освіти: зб. наук. праць. – Харків: УПА, 2004. – Вип. 6. – С. 14–27.

5. Коваленко О. Е. Теоретичні засади професійної педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів в контексті приєднання України до Болонського процесу: монографія / Олена Едуардівна Коваленко, Наталя Олександрівна Брюханова, Оксана Олександрівна Мельниченко. – Харків: УПА, 2007. – 162 с.

6. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Нина Васильевна Кузьмина. – М.: Высшая школа, 1990. – 117, [2] с.

7. Кухарев Н. В. Формирование и стимулирование профессиональной компетентности педагога – одна из важнейших акмеологических проблем / Н. В. Кухарев // Адукацыя і выхаванне. – 1996. – № 8. – С. 37–51.

8. Смятских А. Л. Формирование профессиональной компетентности студентов педколледжа / А. Л. Смятских, Т. М. Туркина. – М.: Исследовательский центр НОУ ИСОМ, 2003. – 34 с.

9. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика: монографія / Лілія Сушенцева; за ред. акад. НАПН України Н. Г. Ничкало. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. – 438 с.

10. Pedagogical Constitution of Europe = Педагогічна Конституція Європи = Педагогическая Конституция Европы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.arpue.org/index.php/uk/chasopys-yevropeiski-pedahohichni-studii/pedahohichna-konstytutsiia-yevropy>.

Стаття надійшла 30.09.2015 р.